

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2002 m. gruodžio 14 d.

Nr. 239 (42) 46

Saturday supplement December 14, 2002

No. 239 (42)

Atidarytas Rezistencijos studijų centras

Nora Pileičikienė

2002 m. gruodžio 7 d. Kauno rajone, Garliavos Juozo Lukšos gimnazijoje, iškilmingai atidarytas Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centras. Centro atidarymo dieną gimnazijoje lankėsi Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus, Kauno rajono savivaldybės, Garliavos miesto vadovai, kiti svečiai. V. Adamkus susitiko su gimnazijos bendruomenės atstovais, apžiūrėjo gimnazijoje sukaupias rezistencines, ikonografines ir archyvinės medžiagos ekspoziciją, pasirašė svečių knygoje ir padovanojo keletą savo knygos *Penkeri darbo metai* egzempliorių.

Centro atidarymo proga iš JAV savo sveikinimus atsiuntė ir Laisvės fondo lietuviškai kultūrai ugdyti pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Nijolė Bražėnaitė ir kt.

Ieškant Rezistencijos centro įkūrimo ištakų, vertėtų prisiminti, kad nuo pat šios ugdymo įstaigos gyvavimo pradžios (mokykla buvo įkurta 1992 metais) gimnazija vykdė plačią pilietinio — patriotinio moksleivių ugdymo ir rezistencinės atminties puoselėjimo programą, palaikė glaudžius ryšius su įvairiomis Lietuvos ir užsienio lietuvių organizacijomis, rezistentais. Gimnazijoje buvo sukaupia unikali biblioteka, kurios pagrindą sudarė iš užsienio lietuvių gaunama literatūra bei periodiniai leidiniai — *Draugas* (JAV), *Tėviškės žiburiai* (Kanada), *Pasaulio lietuvis* (JAV) ir kt. Gimnazijos archyve sukaupia daug unikalios, Juozo Lukšos atminimą įamžinančios, archyvinės medžiagos.

1994 m. gimnazijoje už rė-

mėjų lėšas buvo įsteigtas ir įrengtas J. Lukšos-Daumanto muziejus bei katalikiško ugdymo centras. Muziejuje sukaupia unikali, originali medžiaga apie Juozą Lukšą-Daumantą (2002 m. mokyklinių muziejų konkurse muziejus buvo pripažintas vienu geriausių respublikoje ir pelnė II laipsnio diplomą). Muziejuje ir katalikiško ugdymo centre sukaupia daug istorinės, religinės bei kitos tematikos leidinių. Čia vyksta įvairūs renginiai, konferencijos, susitikimai.

Idėja apie rezistencijos studijų centro įkūrimą gimnazijoje buvo ilgą laiką brandinta. Galiausiai Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centro įkūrimo iniciatyvos bei atsakomybės ėmėsi J. Lukšos gimnazijos direktorius, istorikas Vidmantas Vitkauskas (jis yra ir Laisvės fondo Lietuvos filialo valdybos pirmininkas). Gimnazijoje buvo suremontuotos ir įrengtos patalpos, išgytas būtiniausias inventorių bei techninės priemonės, parengta Lietuvos bei užsienio lietuvių rezistentų nuotraukų ekspozicija ir kt.

Rezistencijos studijų centro tikslas — naudojantis gimnazijoje sukaupiais Lietuvos bei užsienio lietuvių moksliniais, grožinės literatūros, periodiniais leidiniais, archyvine medžiaga bei kita, su rezistencine tematika susijusia, medžiaga vykdyti metodinę, švietėjišką veiklą.

Užsibrėžto tikslo bus siekiama įvairiais būdais. Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centre bus kaupiama informacinė, enciklopedinė, mokslinė, memuarinė, grožinė ir kitokia literatūra, periodika bei archyvinė medžiaga apie Lietuvos ir už-

sienio lietuvių rezistencinę veiklą, apie Lietuvos okupacinį režimą, apie sovietinių partinių bei represinių struktūrų veiklą. Bus kaupiama vaizdinė ir garsinė medžiaga. Sukaupia medžiaga bus sisteminama, klasifikuojama ir inventorizuojama. Visa tai bus analizuojama ir studijuojama, pristatoma moksleiviams, pedagogams, besidomintiems visuomenei. Bus sudarytos sąlygos naudotis rezistencijos tyrimų centre sukaupia medžiaga moksleiviams, studentams, mokslininkams bei visiems, besidomintiems šiuo istorijos tarpiniu.

Su rezistencine tematika susijusi vaizdinė ir garsinė medžiaga bus renkama, kaupiama, demonstruojama bei tiriamoji. Numatoma daryti sukaupias medžiagos (tekstų, nuotraukų, įrašų) kopijas, dalintis jomis su kitomis švietimo ir mokslo įstaigomis, mokytojais bei mokslininkais. Taip pat numatoma, kad rezistencijos tyrimų centro bendradarbiai teiks visuomenei informaciją (rašys straipsnius į spaudą, dalyvaus tematinėse radijo, ar televizijos laidose) apie užsienio lietuvių veiklą ir jų indėlį, kovojant dėl Lietuvos nepriklausomybės, puoselėjant ir saugojant lietuvių, remiant Lietuvą moraliai ir materialiai.

Kita rezistencijos tyrimų centro veiklos sritis — įvairių konferencijų, seminarų, pasikaitų, susitikimų su buvusiais Lietuvoje bei užsienyje gyvenančiais rezistentais, disidentais, su šių dienų politikos, kultūros, visuomenės veikėjais rengimas. Bus palaikomi glaudūs ryšiai su praeityje buvusiomis rezistencinėmis ir šiuo metu veikiančiomis įvairiomis patriotinėmis, lietuvių bės išlaikymą puoselėjančiomis organizacijomis, draugijomis, tokiomis, kaip Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga bei bendrija, Lietuvos Laisvės sąjūdžiu. 1941 m. birželio sukilimo dalyvių sąjunga, Sasio 13-osios brolija, Lietuvių fronto bičiuliai, Pasaulio Lietuvių Bendruomenė ir kitomis. Taip pat bus palaikomi ryšiai, organizuojami bendri renginiai su Krašto apsaugos, kariuomenės struktūromis bei karo mokyklomis. Tikimasi bendradarbiauti ir keistis informacija su panašaus pobūdžio institucijomis, tokiomis, kaip VDU Išeivijos institutas, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Tremties ir rezistencijos, Genocido aukų bei Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejai, Lituanistikos tyrimo ir studijų centru (JAV) ir kitomis.

Dar viena Rezistencijos tyrimų centro veiklos kryptis — specializuotų renginių, priemonių, metodinių rekomendacijų rengimas ir skleidimas Lietuvos bei užsienio lietuvių mokyklų mokytojams. Šalia to, centro veikloje numatomi knygų ir kitų rezistencine bei egzodo tematika leidžiamų leidinių pristatymai

visuomenei, knygų anotacijų rengimas spaudai. Taip pat informacinės, padalomosios medžiagos, paskaitų ciklų rengimas ir platinimas apie Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencinės raidos terminus bei vadovus, išeivijos diplomatinę, politinę, ekonominę, kultūrinę, visuomeninę ir kitokią veiklą, paramą, Lietuvai siekiant atkurti ir įtvirtinti nepriklausomybę.

Šalia to, bus renkama kraštotyrinė medžiaga apie Garliavos krašto rezistencinį judėjimą — video ir audio juostose bus užrašinėjami buvusių partizanų bei tremtinių prisiminimai.

Tikimasi, kad aktyvi Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centro veikla padės visuomenei, o ypač jaunajai kartai, geriau susipažinti su Lietuvos laisvės kovų ir Lietuvos laisvės bylos kėlimo užsienyje eiga, svarbiausiais laimėjimais, žymiais asmenimis. Centro veikla sudarys galimybę sužinoti apie užsienio lietuvių visuomeninę veiklą, supažindins su svarbiausiais lietuvių švietimo kultūros, mokslo, meno, sporto bei kitais centrais, klubais, fondais, veikliausiais asmenimis, lietuvių bės palaikymo bei remimo ideologais ir mecenatais. Centras savo veikla sieks padėti visuomenei geriau suvokti ir įvertinti užsienio lietuvių patriotinę veiklą, kad, išvykę į Vakarų šalis, jie įsijungtų į lietuvių bendruomenės veiklą, lietuvių bės išlaikymo darbą.

Visoje Lietuvos ir užsienio

Iš Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centro atidarymo iškilmių.

lietuvių rezistencijos studijų informacinių technologijų centro veikloje svarūs vaidmuo teks naujausioms informaciniams technologijoms. Kaupiamos ir aktyviai naudojamos informacinės technologijos sudarys puikias, kokybiškai naujas darbo sąlygas mokytojams ir mokiniams, o svarbiausia — įneš indėlį į visą, išprususio XXI amžiaus Lietuvos piliečio sąviagą.

Šalia viso to, norėtusi pridurti, kad šis Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centras yra pirmas tokio tipo ir tematikos Lietuvos mokyklose. Su šiuo centru Juozo Lukšos-Daumanto gimnazijoje vykdoma patriotinio, pilietinio ir rezistencinės atminties puoselėjimo veikla įgauna naują statusą ir postūmį. Šio centro dėka, atsiradęs geresnė galimybė skleisti gimnazijos veiklos gerą patirtį, skatinti ir švietimo bei mokslo įstaigas dirbti panašia linkme.

Juozo Lukšos-Daumanto gimnazijos Garliavoje direktorius Vidmantas Vitkauskas (kairėje) ir Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus.

Skelbiama mokslinės medicinos premija

Lietuvių fondas 2003-iesiems metams paskyrė nedidelą 25,000 dolerių Mokslinės medicinos premiją, prisimenant sovietinių bolševikų Lietuvoje Panevėžio ligoninėje nužudytus gydytojus, akademikus dr. Juozą Žemgūlį, dr. Stanislovą Mačiulį ir dr. Antaną Gudonį, suteikiančius pirmąją medicininę pagalbą lietuviams, pasipriešinusius sovietinei bolševikinei okupacijai.

Premijos gairės

Mokslinės medicinos premija yra skiriama medikui akademikui, dirbančiam mokslinį darbą, arba medikų akademikų kolektyvui-medicinos akademinei institucijai, atitinkantiems vienai, arba daugiau negu vienai, žemiau išvardintų premijos gairių, pasisa-

kančių už:

1. Kūrybinį originalų darbą mokslinės medicinos srityje, skatinantį lietuvių medicinos akademikus dirbti mokslinėje medicinoje užsienyje ir Lietuvoje.

2. Mokslinės medicinos dėstymą užsienio ir Lietuvos akademinėse institucijose.

3. Mokslinės medicinos dar-

bų skelbimą užsienio ir Lietuvos žurnaluose.

4. Mokslinės medicinos knygų autorystę, išleistų užsienyje ir Lietuvoje.

5. Aktyvų dalyvavimą mokslinėse medicinos konferencijose užsienyje ir Lietuvoje.

6. Mokslinėje medicinoje dirbančių akademikų arba akademikų kolektyvų — institucijų aukščiausią įvertinimą, arba gautas premijas profesinėse, kultūrinėse, visuomeninėse bei valstybinėse institucijose.

Premijos paraiška

Mokslinės medicinos premijai gauti paraiška yra pateikiama asmens arba kolektyvo organizacijos, rekomenduojant mediką akademiką mokslininką arba medikų akademikų mokslininkų kolektyvą, arba akademine institucija.

Premijai gauti negalima rekomenduoti savęs arba savo organizacijos.

Paraiška yra adresuojama Premijos komisijos pirmininkei dr. Dainai Variakojis, ne vėliau 2003 birželio 30 d. šiuo adresu:

Dr. Daina Variakojis

7148 South Campbell Ave.
Chicago, Illinois 60629, USA
Paraiška susideda iš šios informacijos:

1. premijai gauti kandidato vardas, pavardė arba organizacijos pavadinimas ir adresai.
2. medicinos mokslininko akademiko arba medicinos akademinės institucijos pasiekimai, atitinkantys premijos gairėms.

Reikalui esant, papildoma informacija gali būti pateikta, kaip premijos paraiškos priedas. Paraiška, kuri neatitinka premijos gairėms arba pristatoma, rekomenduojant save, arba savo organizaciją, nebus svarstoma Mokslinės medicinos premijos komisijoje.

Rekomenduojančio asmens vardas arba organizacijos pavadinimas, adresai ir parašai. Lietuvių fondo Mokslinės

medicinos 6 narių premijos komisiją sudaro:

dr. Daina Variakojis — komisijos pirmininkė — Čikaga — JAV; dr. Vacys Šaulys — komisijos narys — Čikaga — JAV; prof. Arvydas Vanagūnas — komisijos narys — Čikaga — JAV; dr. Arvydas Laurinavičius — komisijos narys — Vilnius — Lietuva; prof. Algimantas Marcinkevičius — komisijos narys — Vilnius — Lietuva; prof. Laima Gričiūtė — komisijos narė — Vilnius — Lietuva.

PASKIRTA PREMIJA

Lietuvių rašytojų draugijos 2001 m. literatūrinė premija paskirta poetui Juozui Almiui Jūragiui, gyv. Yagōōna, NSW, Australijoje, už viso gyvenimo kūrybą. Premijos mecenatas — Lietuvių fondas.

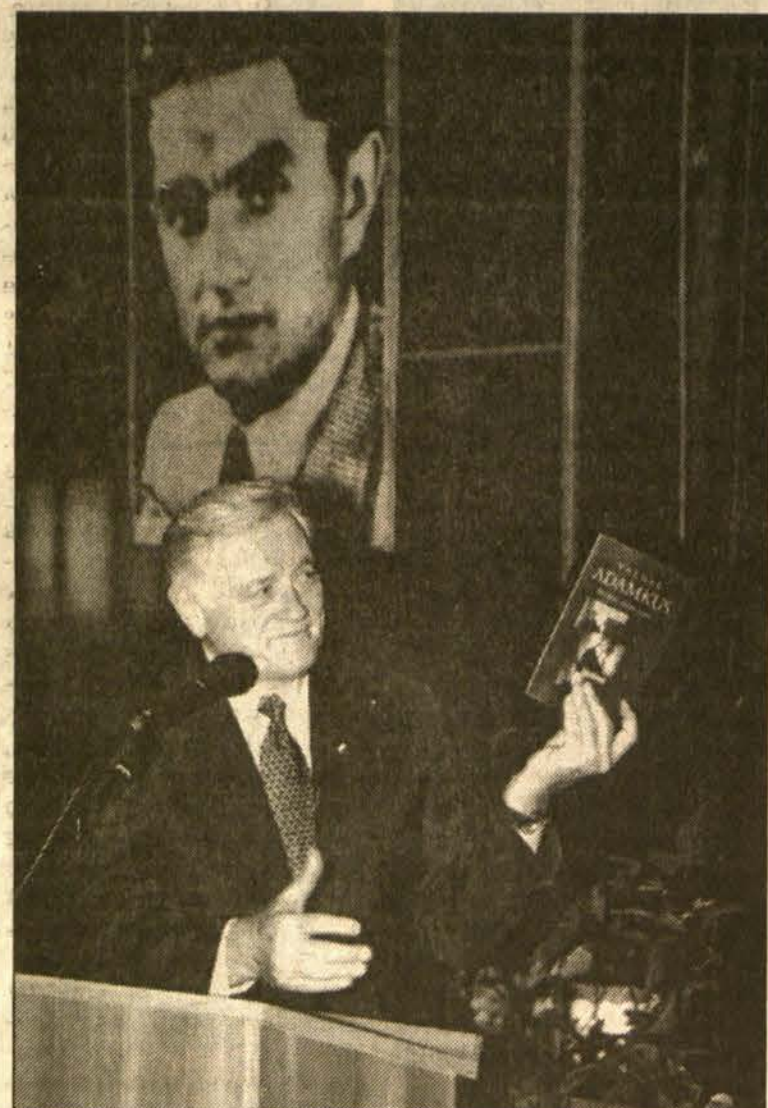
Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Rezistencijos studijų centras; vėl skelbiama Lietuvių fondo premija. — 1 psl.

Rūtos Čepinskaitės paroda; „Fidelio“ televizijoje; paskirtos Lietuvos kultūros ir meno premijos. — 2 psl.

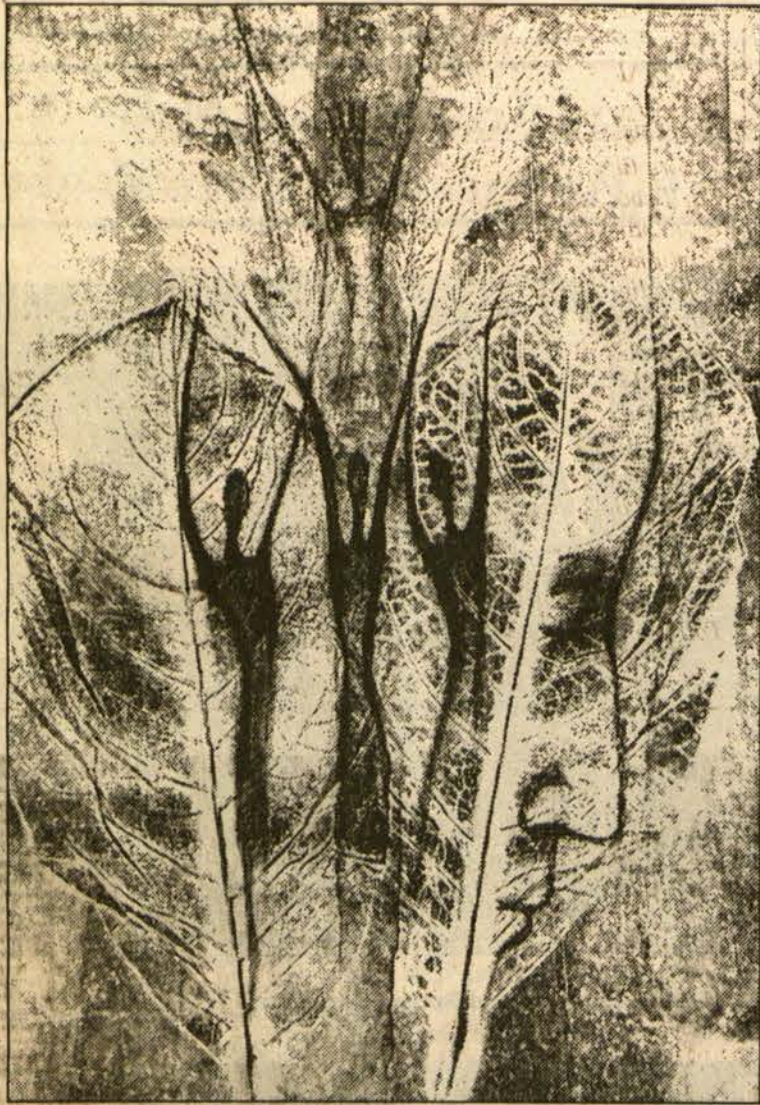
Dr. Laima Tidikytė susizavėjo Julium Kaupų; vietoj žibuoklių, žodžiai Sonei Pipiraitei. — 3 psl.

Janinos Marks monografija; Australijos lietuvių rašytojos debiutas; išleista N. Jankutės eilėraščių knyga. — 4 psl.

Prez. Valdas Adamkus kalba Lietuvos ir užsienio lietuvių rezistencijos studijų centro atidarymo iškilmėse.

Gamtos ir Kūrėjo pašlovinimas

Dail. Rūtos Čepinskaitės kūriny.

Čiurlionio galerijoje Čikagoje, gruodžio 20 dieną, penktadienį, 7:30 v.v., įvyks Rūtos Čepinskaitės kūrybos darbų parodos atidarymas. Tai pirmoji autorės dailės paroda Jungtinėse Valstijose. Lietuvoje ir už jos ribų — Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Rygoje, jau yra įvykę per 30 jos parodų, daugiausia Kaune — tai jos gimtasis miestas, kuriame ji gyvena ir dabar. Savo pačios išgalvota technika autorė kuria jau apie dvidešimt metų ir, sako, vis atrandanti kažką nauja. Šioje parodoje eksponuojami vieni naujausių Rūtos Čepinskaitės darbų. Ant vatmano lakštų — dailininkės

subtiliai išjaustas, sodriai spalvotas, lyriškas ir mąslus pasaulis. Kitas, — nes, jame nėra disharmonijos, akį rėžiančio disonanso, jis apvalytas nuo pykčio ir agresijos. Rūtos paveikslų karalystėje viešpatuoja tik geri jausmai. Susipynę, vieni kitus pratęsiantys, vieni iš kitų tarsi išplaukiantys, medžių ir žolių lapų motyvai...

Gilumoje, tarp įvairiaspalvių ir įvairiaformių lapų, lengvųjų paukščių plunksnų, lyg vėjui sušiuvenus, šmėkšteli architektūros fragmentai, išnyra žmonių veidai, žvilgsniui iš paskos purpteli paukštis... Jie visi — augančių, žydinčių au-

galų apsupty, neatsiejami vienas nuo kito savo harmoninga esme.

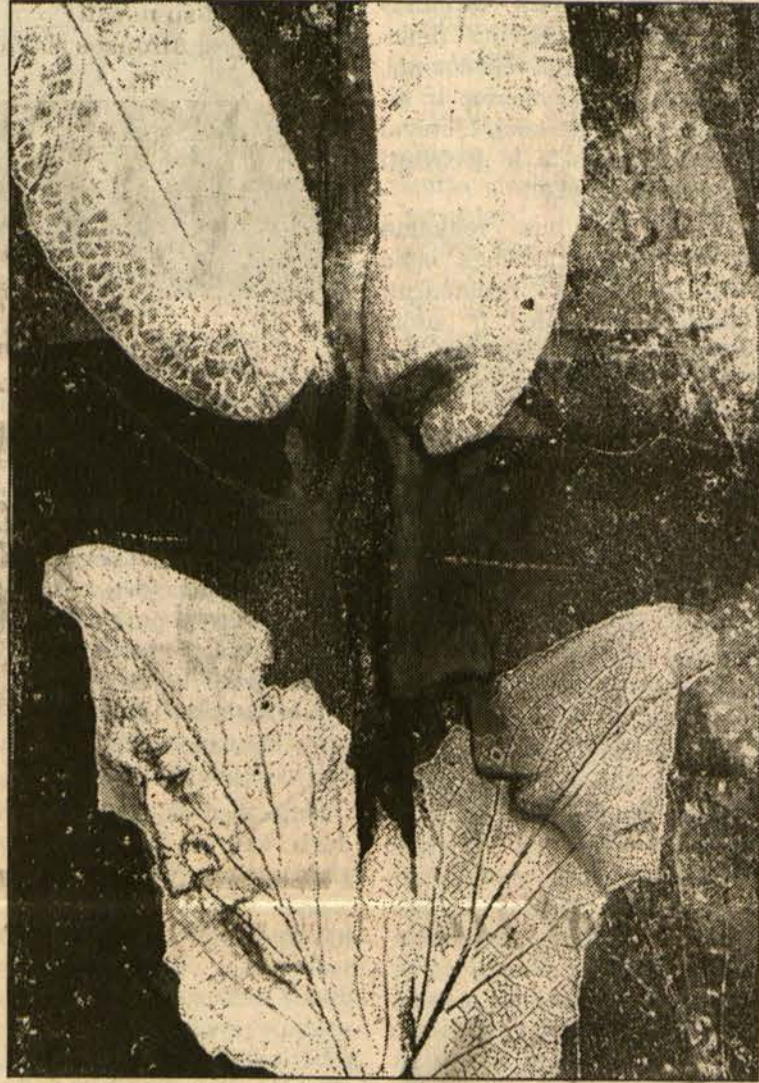
Daugelis paveikslų įsiliesia į diptikus, kiti natūraliai jungiasi į ciklus. Vienas jų — balto tema. Balerina, jos virpantis šokis, tarsi besvorė lengva fidūra, rodosi, skrajanti ore, rudeniškas koloritas, — toks išpūdis, lyg girdėtum skambant nostalgiską muziką...

R. Čepinskaitės darbuose vyrauja gražios poezijos ir elegantiško dekoratyvumo dermė. Rūtos darbai žavūs savo lyrine pasaulėjauta, juose — gražus susitaikymas su būtimi, nuoširdi pagarba augalui,

paukščiui, žmogui. Jos paveiksluose atsispindi gamtos ir vidinio žmogaus pasaulio vienovė. Dailininkė meistriškai sukuria erdvės ir judėjimo išpūdį. Pro tirštą augmeniją čia žvelgiama į kiek idilišką žmogaus svajų pasaulį.

Jos darbams būdingi grakštūs, lengvi šokančių žmonių, paskriejančių paukščių siluetai. R. Čepinskaitės pasaulis nekonfliktinis, be griuvimo ar susinaikinimo žymių, darbai muzikalūs. Tai tarsi gamtos ir jos kūrėjo pašlovinimas, kaip ir pavadinta jos paroda Čikagos Čiurlionio galerijoje.

Stanislovas Čepinskas

Dail. Rūtos Čepinskaitės kūriny.

Kuo artima lietuviams Danija

1931 m. prof. P. Galaunės iniciatyva, į Skandinavų kraštus nukeliavo lietuvių liaudies meno paroda, su pasisekimu viešėjusi Švedijos, Norvegijos ir Danijos sostinėse. Paprasti, tačiau dvasingi, liaudies meno kūriniai sulaukė nemažą dėmesio: buvo išleisti puikūs katalogai, aptarti lietuvių liaudies meno svaitumai, jų ryšiai su Europos šalių kultūra. Iš Skandinavijos kraštų P. Galaunė grįžo, apdovanotas II laipsnio Vazos ordinu, tikėtasi, kad bendros kultūrinės gijos nenutrūks, leis priartinti kaimyninių šalių kūrybinius pasiekimus. Nors karas ir sovietmečio okupacija šias viltis atitolino, pastarąjį dešimtmetį Danijos Kultūros institutas ir ambasada Lietuvoje inicijavo daugelį kultūrinių renginių: danų — lietuvių fortepijoninio kvarteto pasirodymą, bendras danų — lietuvių lėlių teatrų gastroles, lietuvių — skandinavų projektą miuziklą „Petras Giuntas“, tarptautinį šiuolaikinio šokio festivalį „Naujas Baltijos šokis“, danų šiuolaikines architektūros parodą „Kopenhaga — testinimo koncepcija“ ir kitus. Šiuo metu iki Kaledų didžiuliuose Lietuvos miestuose koncertuoja danų atlikėjai, vyksta danų knygų pristatymai, teatralizuoti renginiai, parodos.

Kuo artima lietuviams Danija ir ką mums primena jos kultūra? Ji siejasi su H. K. Andersenu, Kopenhagos uoste

priglusia K. Jakobseno „Mažąja undine“, preciziškomis, klasicistinėmis B. Torvaldsen skulptūromis. Lietuvių rašytojas Juozas Nekrošius, pabuvojęs Danijoje, pasakojo: „Ilgai stebėjau, kaip vikingų muziejuje danų šeima rūpestingai ir kruopščiai vijo jūrėivišką virvę. Du berniukai talkino barzdotam tėvui, o mama su dukra jiems padėjo. Čia pat, ištraukti iš jūros gelmių, rudavo senieji laivai. Virvė išėjo į stoną, graži, o vaikai džiugavo, ir akyse švytėjo vikingų dvasia... Linkėčiau visiems įsimylėti Daniją, ypač lietuviams, nes mums kartais trūksta ryžtingo ramumo“. Gyvendami prie tos pačios jūros krantų, taip pat studijuojame legendomis ir padavimais apipintą protėvių palikimą. Kadaise danų metraštininkas Saksas Gramatikas užrašė sakmę apie Jutlandijos karaliaus sūnų, apsimetusį pamišėliu, kad atkeršytų dėdei už tėvo mirtį ir sosto užgrobimą. Sakmę atpasakojo prancūzų rašytojas F. Belfore „Tragiškose istorijose“. Jutlandijos karaliaus sūnus tapo V. Šekspyro tragedijos „Hamletas“ pagrindiniu herojumi, o pjesė visose pasaulio scenose vaidinama ligi šiol. Kokias sakmes apie savo kultūrą byloja šiuolaikiniai Jutlandijos menininkai? Profesorių P. Galaunė mėgo sakytį, kad meno kūrinyje apie savo tautą gali papasakoti netgi daugiau, negu rašytiniai

šaltiniai. Lapkričio mėnesį Kauno paveikslų galerijoje savo darbus eksponavo keturi Jutlandijos menininkai: Lene Frederiksen, Mogens Leander, Tina Gjerluff ir Gerda Baarstrom.

Tapytoja grafikė, 1996 m. išrinkta populiariausia menininkė, Olborgo paviljono tarybos narė, Lene Frederiksen eksponavo koliažus, kuriuose spalvų ir reljefų faktūros susilieja su rankų darbo popieriaus paviršiais, metalu ir stiklu. Išilginti paveikslų formatai, metalo ir stiklo plokštumos išdėstyti šriftiniais įrašais, semantiniais ženklais, byloja apie vaizdo daugiassluoksnį niškumą, autorės dialogą su archajikos ir modernistinės meninės raiškos galimybėmis. Dailininkės kompozicijos priminė mažus struktūrinius ansamblius, kuriuose abstrakto formos palietia ir nūdienes, ir istorijos puslapius. Tapytojas, grafikas, dizaineris Mogens Leander pasinaudojo bronzos amžiaus, gotikos, ortodoksiškųjų Bizantijos ir rusiškųjų ikonų elementais. Jo darbų individualios nuostatos gretinamos su literatūros citatomis, tikėjimo simbolikos elementais. 1996 m. dailininko paroda „Eksodus“ buvo eksponuota ne tik Danijos muziejuose, bet ir 25 bažnyčiose. 1989 m. jis įkūrė Naująją Danijos ikonų mokyklą.

Keramikės Gerdos Baarstrom vienietiniai, lauko ir in-

terjero erdvei skirti darbai traukė akį originaliais faktūriniais paviršiais, eksperimentinėm spalvomis, literatūrinių paralelių ir individualių autorės pastebėjimų sinteze.

Dailininkės keramikoje panaudota XV-XVII Japonijoje jau žinoma „raku“ technika. Keramikė ir pedagogė M. Vildehain teigė, kad maksimalus visų technologijų žinojimas leidžia sukurti vieną aukštos meninės vertės kūrinių. Suomų dizaineris T. Sarpaneva beveik metus ruošėsi tam, kad įvykdytų vieną vokiečių Rozentolio porceliano firmos užsakymą. Gerdos Baarstrom darbai bylojo gerą savo specialybės išmanymą, juose vyravo plastiškos grakščios gotiškos formos, sąsajos su praeities klodais zenklino šiaurietiška dvasia alsuojančių senųjų vikingų laivų motyvai.

Grafikė Tina Gjerluff pristatė filosofiskus grafikos lakštus su aliuziją į būtį ir išnykimą, nematerialių vertybių išaukštinimą. Teisus buvo R. Viešulas, sakydamas, jog menų transformacijos laikai neišvengiamai palies net mažas kultūras, ištrinami ribas tarp tradicijų ir šiuolaikiškumo. Danų grafikės darbuose galima pajusti ir japonų, ir lietuvių grafikos aidą.

Europos Sąjungos pirminkė Danija, su 1996 m. paskelbta kultūros sostine Kopenhaga, alsuoja pagarba istorijai ir menui. Džiugu, kad jos kultūros spinduliai pasiekia Lietuvą. Vida Mažrimienė

TV lange — opera „Fidelio“

Ankstyvesniais metais per Metropolitan („MET“) operos teatro New Yorke muzikinį sezoną, TV tinkle būdavo matomi du ar trys operų pastatymai. Šį sezoną, taupant lėšas, bus parodytas tik vienas, Ludwig van Beethoven opera „Fidelio“.

Tas pastatymas per PBS TV (New Yorke kanalas 13) bus matomas tuojau po Kalėdų, gruodžio 26 d., 9 v.v. (rytinio JAV pakraščio laikas).

„Fidelio“ — tai vienintelė Beethoven sukurta opera. Operai parašyti jis paaugojo daugiau kaip 10 metų. Jis ją tris kartus peržiūrėjo ir taisė. Parašė keturias uvertiūras (dažniausiai būna girdima trečioji). Prie teksto rašymo pri-

sidėjo net keturi libretistai.

Beethoven, būdamas arti mirties, savo geram draugui, biografiui Anton Schindler, išteikdamas operos rankraštį, išsitarė: „Čia yra tai, kas man suteikė didžiausius gimdymo skausmus, dėl to jis man labai brangus“. Dar prieš tai vienam savo libretistui jis pasakė: „Aš esu tikras, kad Fidelio man suteiks kankinio karūną“.

„Fidelio“ operoje veiksmas vyksta netoli Sevilijos (18 a. Operos herojė Leonore yra įsitikinusi, kad jos dingusį vyrą Florestan dėl politinių motyvų kalėjime laiko žiaurus gubernatorius Don Pizarro. Leonore, labai mylėdama savo

kreipdama dėmesio į pavojų savo gyvybei, ji, persirengusi vyriškais drabužiais, dabar jau nebe Leonore, o Fidelio, gauna darbą kalėjime. Ten jai pavyksta surasti grandinėmis surinktą, į karcerį įmestą savo vyrą Florestan. Don Pizarro rengiasi jį nužudyti. Fidelio stoja prieš jį ir sako: „Pirma nužudyk jo žmoną“. Tuo tarpu atvyksta ministras Don Fernando, areštuoja Don Pizarro, o Fidelio — Leonore suteikia privilegiją iš grandinių išlaisvinti savo vyrą.

„Fidelio“ operos atlikime dalyvauja: Karita Mattila-Leonore, Ben Heppner-Florestan, Falk Struckmann-Don Pizarro, Robert Lloyd-Don Fernando. Diriguoja James Levine.

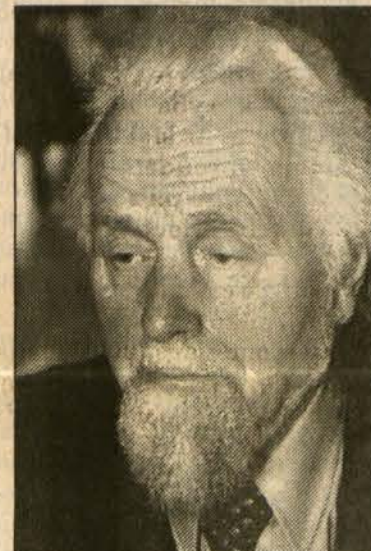
P. Palys

Paskirtos Lietuvos kultūros ir meno premijos

Lietuvos Nacionalinių kultūros ir meno premijų komitetas gruodžio 9 d. paskelbė devynis menininkus, už žymiausius pastarųjų penkerių metų darbus pelniusius 2002 m. Nacionalines kultūros ir meno premijas.

Poetas Kornelijus Platelis apdovanotas už eilėraščių knygas *Atoslūgio juosta*, rinkinius *Eilėraščių anglų kalba* *Snare for the Wind* ir 2002 m. poezijos vertimus iš anglų kalbos.

Rašyt. Jonas Mikelinskas premija apdovanotas už grožinės kūrybos ir eseistikos knygas *Ave, libertas!* (2001), *Žmogaus esmė* (2001), *Žmogus ir jo legenda* (2002).

Dail. Arvydas Každailis apdovanotas už Petro Duisburgiečio *Prūsijos žemės kronikos* iliustracijas ir heraldikos kūrinius.

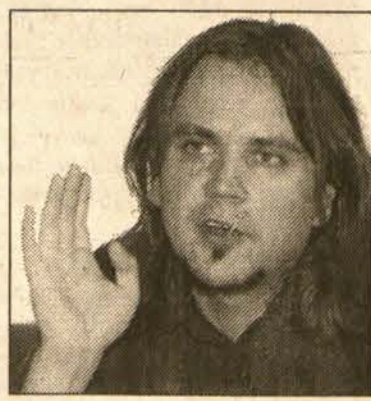
Saksofonininkas Petras Vyšniauskas premiją gavo už būrybinę ir pedagoginę veiklą ir Lietuvos muzikinės kultūros sklaidimą pasaulyje.

Dokumentinio kino režisierius Audrius Stonys, apdovanotas už drąsius kino kalbos eksperimentus ir originalią šių dienų tikrovės ir analizę trumpo metražo filmuose.

Violončelininkas Davidas Gerlingas premiją gavo už pastarųjų 5 metų kūrybinę veiklą, propaguojant lietuvių kompozitorių muziką.

Teatro režisierius Oskaras Koršunovas apdovanotas už šiuolaikinio teatro galimybių atnaujinimą 1998–2002 m. spektakliuose.

Kompozitorius Jurgis Juczaipaitis apdovanotas už muzikos kūrinius.

Dail. Robertas Antinis premiją gavo už paminklą Romui Kalantai „Aukos laukas“ Kaune ir kūrinius neregijų tema.

Dr. Laima Tidikytė apie Julijų Kaupą

Prieš keletą metų, kai laiškais kalbino Julijų Kaupą pažinusių asmenis, prašydama papasakoti ką apie velionį žino, jinai pasirašydavo „Kaupininkė Laimutė Tidikytė“. Žodis „kaupininkė“, atkakliai kiekvienam laiške pabrėžiamas, smigo į pašnekovo sąmonę. Tiesa, skambėjo keistokai. Galvojome: kaip jinai pasirašinėtu, jeigu disertaciją rašytų apie Katiliškį, Nagį, Ostrauską? Ilgainiui apsipratom. Jutome, kad susikurtas „titulas“ reiškė ryžtą pasirinktą temą užbaigti. Ir užbaigė, disertaciją apgynė. Apie tai *Draugo* skaitytojai sužinojo iš jos pačios pasipaskojimo (žiūr. šeštadienio priede, 2002.10.05).

Iš čia pateikiamo su „kaupininkė“ Laimute Tidikyte pokalbio daugiau patirsime apie jos asmenį, disertaciją, ateities planus.

— Visų pirma norėtume sužinoti apie Jus pačią, tad malonėkite pateikti bent trumpą savo biografiją.

— Gimiau mažame Radžiūnų kaime, Ukmergės rajone, netoli Taujėnų miestelio, nuo seno garsėjusio Radvilų rūmais ir Šv. Kryžiaus išaukštinimo bažnyčia. Ši klasicistinio stiliaus bažnyčia labai primena Vilniaus arkikatedrą baziliką, todėl dažnai vadinama „mažąja arkikatedra“. Nuo Taujėnų miestelio ne per toliausiai nusidriekęs Užulėnis — pirmojo Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos gimtinė.

Nuo mokyklos laikų svajoju tapti lietuvių kalbos mokytoja. Tačiau, jau būdama abiturientė, nusprendžiau stoti į filologiją Vilniaus universitete. Deja, nesėkmingai. Tik po metų fizikos studijų Vilniaus pedagoginiame universitete įstojau į lietuvių kalbą ir literatūrą tame pačiame universitete. Pajutau, kad tikrai išsipildė mano svajonė — filologijos studijos. Nepastebėjau, kaip įgijau bakalauro diplomą. Nedvejodama mokslus tęsiau, 1996 m. pasirinkdama literatūrologijos magistrantūrą. Per ketverius metus jau buvau supratusi, jog esu literatė.

— Lietuvą labai jaunas (1944-ųjų vasarą) palikęs, Julius Kaupas, kaip literatas, dar nebuvo žinomas. „Kada ir kokių būdu Jūs jį suradote“?

— Prisipažinsiu, jog Juliumi Kaupu (1920-1964), talentingu rašytoju, literatūros kritiku, psichiatru, dailininku ir neeiline asmenybe, susidomėjau atsitiktinai. Apie išeivijos literatūrą buvo daug kalbama, rašoma, bet daug kas nežinoma. Norėjosi daugiau sužinoti.

Magistro darbą norėjau rašyti iš literatūros. Tuometinis lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (jame dirbau nuo 1996 m.) direktorius prof. akad.habil.m.dr. Leonardas Sauka pasiūlė du autorius: Kazį Borutą ir Julijų Kaupą. Akademiką prisipažino, jog kadaise jį sužavėjo šio rašytojo pasakų *Daktaras Kripštukas pragare* išrašas, girdėtas pas bičiulį. Apie Julijų Kaupą nieko nebuvau girdėjusi, kai tuo tarpu Kazys Boruta atradė jau toks žinomas. Spontaniškai apsisprendžiau rašyti apie Julijų Kaupą, tačiau to nesigailiu. 1998 m. sėkmingai apgyniau magistro darbą „Juliaus Kaupo pasakos“. Turėjau puikų vadovą — hum. m. dr. Ri-

Julius Kaupas.

mantą Skeivį. Buvau sužavėta Juliaus Kaupo žaisminga, įdomia asmenybe — net stengiausi ją sekti. Ypač imponavo optimistiška rašytojo pasaulėžiūra. Naujai pažvelgiau į literatūrinės pasakas. Julius Kaupas yra pasakęs, jog „pasaka yra šventa tiesa ir joje nėra nė krislo melo. Kas to nesupranta (...) kažkur stokoja dvasios ir nėra pilnas žmogus“.

— Apgynusi magistro darbą apie Juliaus Kaupo pasakas, Jūs ryžotės disertacijai apie visą jo ne per gausią kūrybą bei neilgą gyvenimą. Ar šiai disertacijai apsisprendėte pati, ar gal vėl kieno paskatinta?

— Juliumi Kaupu jau buvau susidomėjusi, rašydama magistro darbą, tad sąmoningai apsisprendžiau rašyti iš to paties autoriaus. Reikėjo tik išplėsti tyrinėjimo lauką, įtraukti rašytojo novelistiką ir kritikos darbus. Ėmiausi rašyti disertaciją-monografiją „Julius Kaupas: gyvenimas ir kūryba“. Juolab, kad iki šiol apie Julijų Kaupą galima susirasti tik periodikoje ar knygoje išsibarstiusiuose straipsniuose. Juliaus Kaupo kūryba negausi, bet vertinga.

— Kada, konkrečiai, darbą pradėjote?

— Disertaciją pradėjau rašyti 1998 metais po įsijungimo į Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantūrą.

— Dauguma Juliaus draugu, kaip ir jis pats, II pas. karui baigiantis pasklido po pasaulį. Kaip sekėsi disertacijai medžiagą telkiant, dar gyvus, bet jau susenusius žmones kontaktuojant?

— Džiaugiuosi, kad rašiau mokslinį darbą, rinkdama ne vien sausus faktus. Bendravome su rašytojo, anksti pasitraukusio į Anapilį, šeima, bičiuliais ir jį pažinusiomis žmonėmis. Iš tiesų dauguma Juliaus Kaupo draugu, kaip ir jis pats, Antrojo pasaulinio karo metu buvo išblaškyti po platų pasaulį. Pirmiausia 1996 m. vasarą susitikau su rašytojo žmona Dalia Augūniene, sūnumi Algiumi Kaupu. Tą vasarą jie viešėjo Lietuvoje pas giminingą muziejininkę Kazimierą Galaunienę, daug man padėjusią. Tuomet iš D. Augūnienės sužinojau apie rašytojo klasės draugus: Kęstutį Čerkeliūną, Viktorą Gulminą ir Leoną Narbutą. D. Augūnienė sudarė sąrašą žmonių, artimai bendravusių su Juliumi Kaupu. Išsiučiau nemažą laiškų su anketomis — dauguma mielai atsakė. Kai kurie (dr. Vytautas Majauskas, dr. Vaclovas Šaulys, Ona Stikliūtė-Šilienė ir kiti)

buvo atvykę į Lietuvą — susitikau, užrašiau jų idomius atsiminimus apie rašytoją ir tuometinę istorinę bei kultūrinę atmosferą. Su Juliaus Kaupo broliu Algiumi Kaupu, draugais Alfonsu Naku, Kostu Ostrausku, Algirdu T. Antanaičiu užsimezgė šilti santykiai, nors bendravome tik laiškais. Mane nustebino Juliaus Kaupo bičiulių inteligentija ir noras kuo nors padėti — prisiminimais, knygomis, žurnalais ar nuotraukomis. Visiems, paminėtiesiems ir nepaminėtiesiems, esu be galo dėkinga.

— Moksliniu darbu pasiėmėsi, poeto žodžiais tariant, „pačioj jaunystėj ir pačiame pavasary“, kokius turite artimiausius mokslinius bei kūrybinius planus?

— Užaugau mylima tėvų — Janės ir Jono šeimoje. Gretimuose kaimuose gyveno seneliai, pas kuriuos dažnai lankydavau. Buvau iš tų laimingų vaikų, kuriems senelė sekė (ne skaitė!) pasakas apie karalienę drevėje, Nykščiuoką... Aš ir sesutė Gitana prasimanydavome įvairiausių nuotykių. Mama buvo namų šeimininkė. Be mudviejų dar augino sesutę ir du brolius. Tėtis dirbo autobuso vairuotoju, tad dažnai į keliones drauge pasiimdavo ir

mus. Taip atsivėrė miesto pasaulis su teatro spektakliais, koncertais ir cirku.

Esu labai dėkinga savo tėveliams, kad jie sudarė puikias sąlygas mokytis, o vėliau išleido į universitetą. Dažnokai atleisdavo nuo kasdienių darbų, kad stropiai paruošume pamokas. Balelių devynmetę mokyklą baigiau puikiai, atradusi slėpinę knygų pasaulį. Greit neužteko namuose esamų knygų. Grauzė jas grauždavau, parsinešusi iš mokyklos bibliotekos. Nors mama prisimena, jog pirmą išmokau rašyti — dėl skaitymo buvo daug asarų.

Literatūra susidomėjau greičiausiai dar ir dėl to, kad mane mokė puiki lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Emilija Stravinskienė. Dar ir dabar su žavesiu prisimenu jos pasakotus faktus apie rašytojus, nagrinėtus kūrinius. Ji sugebėjo ne tik gerai „įkalti“ lietuvių kalbos taisykles, bet ir užkrėsti aistra literatūrai.

Laimė, tuo metu, kai mokiausi vidurinėje mokykloje, Lietuvoje kilo Atgimimas. Susikibę už rankų, stovėjome Baltijos kelyje, su šeima lediniu keliu važiuavome į Ukmergę — Atgimimo paminklo atidarymo šventę. Jaudino pirmąsyk išgirstos lietuviškos dainos ir giesmės.

— Artimiausiu metu svarbiausias mano tikslas — parengti knygą, Juliaus Kaupo monografiją. Šiuo metu dirbu Naujosios literatūros skyriuje

Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Pagrindinis mano darbas kaip tik susijęs su monografijos rengimu.

Po to, šiais ar ateinančiais metais UAB „Rastmera“ leidykla numato pakartotinai išleisti Juliaus Kaupo, pasakų rinkinį *Daktaras Kripštukas pragare* (pirmasis leidimas 1948 m. Freiburge). Knyga, kurią rengiu spaudai, bus išleista su tais pačiais dailininko Adolfo Vaičiūčio piešiniais.

Savo, kaip literatūrologės, ateitį sieju su išeivių rašytojų bei kritikų kūrybos tyrinėjimu. Didžiausia mano svajonė — tęsti mokslinius tyrinėjimus, renkant medžiagą apie lietuvių egzodo kūrėjus Liūnistikos ir studijų centro archyve Čikagoje.

— Ačiū už pokalbį. Teišsipildo Jūsų norai!

Kalbėjosi Alfonsas Nakas

Irena Gelažienė

BERNARDUI BRAZDŽIONIUI ATMINTI

*Didis Poete, Tavo žodžiai gintariniai
Pabirę tūkstančiais spalvų,
Tai Tavo žodžiai sunerimę,
Iš sielvarto iškalti ir vilties —
Kartų kartoms kalbės
Iš kasdienybės pilkumos
Tu pakilai šviesia kometa,
Ant savo rankų ištįstų
Laikei kraujuojantį tėvynės veidą,
Numirti jai neleidai...
Dabar ilsiesi jos glėby,
O Tavo žodžiai nemarūs ir šventi
Žiedais baltųjų vyšnių išsiskleidę
Ilgai, ilgai
Neleis užgesti savo žemės meilei
Išsklydusiems vaikams
Toliausiame pasaulio pakrašty*

Minių minios ėjo ir ėjo pro Bernardo Brazdžionio karstą, norėdamos tarti paskutinį sūdiev Didžiajam Poetui...

Vietoj žibuoklių iš Ašvos pakrančių

A.†A. Rašytojai Sonei Pipiraitė-Tomarienei

Sone Pipiraitė-Tomariene

Iškeliavai, Sonele, taip staigiai, taip netikėtai. Tik prieš savaitę prieš Tavo mirtį ilgai kalbėjome telefonu, tarėmės bendros knygos leidimo reikalais.

Tiek daug abi turėjome bendra. Abi augom tarp tų pačių žemaitijos kalnelių, abiem burzgejo ta pati Ašvos upė, apie kurią savo autobiografijoje *Egzodo rašytojai* rašai: „Visą gyvenimą nešiojau širdy žydinčias Ašvos pievas, švytinčias vasaros sauleje“.

Mokytoja — pagal profesijos

pasirinkimą, rašytoja — Dievo duoti talentai. Nelaikė savęs muzike, bet puikiai skambino pianinu, akompanavo solistams. Jos muzikos mokykla — tėvelis, vargonininkas, muzikos mokytojas vidurinėse mokyklose — Ž. Naumiesty, Skuode.

Sonė labai mylėjo mokytojos darbą. „Myli vaikus, smagu juos mokyti. Gyvenimas puikus... kiaušas naktis negali atsisiklausti lakštingalų Sešuvės pakrantėse... mielos ir šarmotos žiemos“. Taip rašė ji savo

autobiografijoje *Egzodo rašytojai* apie savo darbą 1938 m. Šakių mokykloje, netoli Tauragės.

1939 m. vasarą su ekskursija atvyksta į Ameriką. Čia gyvena 3 tėtis Pipiraitės, 1939 m. prasideda Vokietijos karas su Lenkija. Susisiekimas su Europa labai sutrukdytas. Tėvas iš Lietuvos parašė: „Būk, kur esi, jei gali, nes Lietuvoje dar bus peklos“. Sonė lieka Čikagoje, o Lietuvos ilgesys atstūmus iki sopulio. „Jei yandenyas užšaltų, rodos pėsčia pareičiau“. Ta Lietuvos nostalgija paskatina ją rašyti. Pirmą eilėraščius, paskui pasakas, galvodama apie savo paliktus Lietuvoje mokinius.

Visu įnirtingumu mokosi anglų kalbą, Čikagos universitete studijuoja lingvistiką. Čia susipažįsta su graikų kilmės rašytoju ir režisieriumi Harriu Tomaru. Už jo išteka 1946 m. ir nepaprastai gražiai sugyvena iki mirties. Harris Tomasas Sonės darbų rėmėjas, kūrybos skatintojas, giminių šelpėjas Lietuvoje. Jiedu dideli keliautojai ne tik Lietuvon, bet ir po platų pasaulį. Po Sonės mirties jis vis man telefonu gūdosi: „Aš nesu vienas. Sonija yra su manimi. Aš ją jaučiu. Nueinu į muziejų, kuri Sonija labai mėgo. Eisiu į koncertus, kuriuos ji mėgo“.

O anuomet mokytoja Sonė Pipiraitė, pasilikusi Čikagoje, įsijungė į visuomeninį darbą. Ji suorganizuoja tautinių šokių grupę „Ateitis“, *Naujų dienraštį* su dailininku Šileikiu redaguoja literatūros skyrių, įkuria Čikagos lietuvių literatūros draugiją. Sonė dirbs Kazimiero akademijoje, Marquette Parko liūnistikos mokykloje. Buvo Lietuvių

mokytojų sąjungos pirmininkė. Visur aktyvi, visiems paslaugi, o savo kūrybą spausdinti *Naujienose, Drauge, Aiduose, Motery, Lietuvių dienoje, Sandarų*.

Vis rašė ir rašė pasakas. Pirmoji pasakų knyga *Saulės vestuvės* buvo išleista vyro Harrio Tomaro 1957 m. Rašytojos Sonės Pipiraitės-Tomarienos išleistos knygos: *Saulės vestuvės*. — Chicago, 1957; *Trys lepiniai pagyrūnai*. — Vilnius, 1961; *Pasakų sparnai*. — Vilnius, 1962; *Užburtos birbynės*. — Vilnius, 1964; *Senolės pasakos*. — Chicago, 1966; *Katinas puikuolis ir žvirblis gudruolis*. — Vilnius, 1967; *Rubino širdis*. — Vilnius, 1968; *Paskendusi pils*. — Roma, 1968; *Tinginė ir darbštutė*. — Roma, 1968; Vilnius, 1970; *Lapė snapė*. — Roma, 1969; *Pelytė geležytė*. — Roma, 1969; *Ugnies žirgas*. — Roma, 1970; *Karalaitis ir lelija*. — Roma, 1971; *Darbščioji Dailutė*. — Roma, 1979; *Burtų paukštis*. — Vilnius, 1980; *Auksasparnė*. — Chicago, 1988; *Pajūralio pagrandukas*. — Chicago, 1991.

Sonė Pipiraitė laimėjusi įvairių premijų: už eilė. *Vasaros vakaras šventoriuje* (*Draugas* 1950 m.), už vaidinimą vaikams „Devynagalvis“ (Kanados kultūros fondas, 1957), už apsakymėlių „Šilkiniai pantiniai“ (*Laiškai lietuviams*, 1960), už novelę „Baltasis balandis“ (Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, 1983), už novelę „Rozalijos teisybė“, (Lietuvių rašytojų draugija, 1986), už novelę „Vylius“ (Lietuvių rašytojų draugija, 1988), už pasaką „Indų kelionė“ (*Eglutė* 1989).

Sonė turėjo vieną sunkų įvy-

kį savo gyvenime. Žinodama, kaip čia sunku išleisti knygas, parašė laišką Lietuvos Rašytojų sąjungos pirm. A. Venclovai, ar jis negalėtų surasti jos pasakų knygai leideją. Ji turėjo dar ir kitą tikslą, užmegždama ryšius su šiuo žymiu okupuotos Lietuvos rašytoju. Gal jis padės atvykti į Ameriką jos motinai ir mažam paliktam sesers sūneliui. Knyga *Trys lepiniai pagyrūnai* išleido „Vagos“ leidykla, bet nei motinos, nei sesers sūnaus neišleido.

Čia, Čikagoje, pasipylė pasipiktinimų banga: kaip ji drįso okupuotoje Lietuvoje išleisti savo knygą. Tai Lietuvos išdavimas! Sonė į tai atsakydavo kad „ir Lietuvoje yra vaikų. Aš džiaugiuosi, kad jie skaito mano pasakas“. Gerai, kad tuo metu ji turėjo du moralinius ramstius: savo vyrą Harri ir buvusią savo mokytoją rašytoją Petronėlę Orintaite. Vėliau, kai ir kiti išeivijos rašytojai pradėjo spausdinti Lietuvoje, jie džiugavo, kad „pramušė geležinę uždangą“. Sonei tai laikyta nusikaltimu.

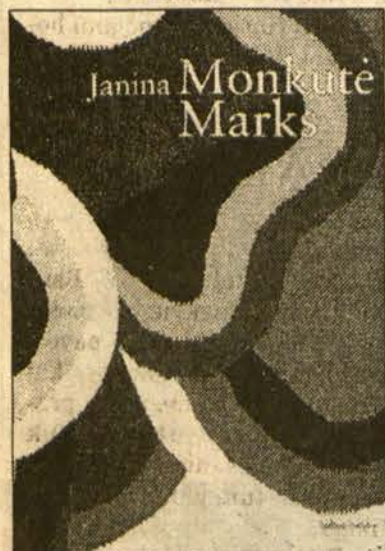
Po tų nemalonių ryšių su Lietuva Sonė pasitraukė iš aktyvios visuomeninės veiklos, tik rašė ir rašė, išleido labai daug knygų.

Rašytoja Sonė Pipiraitė-Tomariene gimusi 1913 m. rugšėjo 1 d. Pajūralyje, Tauragės (dabar Šilalės raj.) apskr. Baigusi Tauragės mokytojų seminariją. Mirė Čikagoje 2002 m. rugšėjo 8 d. Jos žemiški palaikai ilsėsi Lietuvoje. Toje žemėje, kurią Sonė nepaprastai mylėjo ir savo didelę kūrybos skrynią paliko Lietuvos vaikams.

Stasė Petersonienė

Leidiniai

Janinos Monkutės Marks monografija

Pirmoji Lietuvą pasiekusi knyga apie dailininką Povilą Augį atrodė kaip stebuklas iš tolimojo Vakarų pasaulio. Tiesfor Valiaus Kanadoje išleista monografija į Lietuvą atvežė ir artimesiems iš dalinio dailininko žmona Aldona Valiuvienė. Pirmąkart 1966 m. į Lietuvą atkeliavusi, V. Vizgirdos paroda pralaužė ledus tolesnėms V. Igno, V. Krivicko, V. K. Jonyno, J. Rimšos, T. Valiaus, V. Petravičiaus, M. B. Stankūnienės, K. Varnelio, K. Žoromskio, E. Urbaitės, P. Augiaus-Augustinavičiaus, K. Montvido — Kutkaus, V. Sakalo ir kitų parodomis. Šių metų gegužės birželio mėnesį Kauno M. Žilinsko galerijoje įvyko išplėstinė retrospektyvinė dailininkės Janinos Monkutės Marks kūrybos paroda. Laisvo pasaulio prieglobstyje, anot V. Kubiliaus, įstabiai atsiskleidė išneštas tautos potencialas, giluminės tautos atmintimi, baltųjų mitų variacijomis, išgryninto intelektualizmo pavaldais, Vakarų kultūros parafrazėmis... Valstybės ar pačių dailininkų pastangomis Lietuvoje iškilo V. K. Jonyno, A. Tamošaičio, K. Varnelio, A. Mončio meno muziejai, J. Mačiūno kambarys Kauno paveikslų galerijoje.

Knygos pristatymas Kėdainių ir Kauno galerijose

Kėdainiuose įkurtoje J. Monkutės-Marks galerijoje, dalyvaujant iš Čikagos rudenį atvykusiai dailininkei, Kauno Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktoriui O. Daugeliui, pavaduotojoms D. Kamarauskienei, E. Komkaitėi bei gausiai susirinku-

siai publikai, įvyko pirminis J. Monkutės-Marks monografijos pristatymas. Po kelių dienų viešnios galėjo klausytis ir aptarti naująją knygą kauniečiai. Į M. Žilinsko galeriją rinkosi muziejų darbuotojai, kuriantioji miesto visuomenė, spaudos atstovai. Išeivijos instituto bendradarbiai. Išvykdama į JAV, dailininkė Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui padovanojo du itin vertingus savo tapybos darbus „Jurevis ir beždžionė“, 1964 ir „Eglės vestuvės“, 1965, žymiai praturtinusius išeivijos dailės rinkinius, kurių didžiąją dalį sudaro Čikagos Čiurlionio galerijos dovanoti darbai.

J. Monkutės-Marks dovanojami darbai spaudinami monografijoje. Tenka apgailestauti, kad Lietuvos „Baltų lankų“ leidyklai ne visiškai pavyko atkurti subtilių dailininkės darbų koloritą. Tačiau šie nedideli spaudos trūkumai ne užgožia pagrindinio leidinio sumanymo, profesionalios darbų atrankos, aiškaus medžiagos klasifikavimo. Leidinio sudarytojas Danas Lapkus pratarmėje rašo: „Šios knygos tikslas — suteikti galimybę grožėtis tiek puikiais Janinos Marks dailės kūrinių, tiek autorės ryžtu, drąsa, darbštumu, neblėstančiu kūrybinio polėkiu mene ir gyvenimiškoje kasdienybėje. Janinos Marks gyvenimas ir kūryba įkvėpė daug žmonių abiejose Atlanto pusėse“.

Amžinieji jausmai ir neįkintamos tiesos

Naujai pasirodžiusios knygos išskirtinumą lemia neeilinė dailininkės asmenybė. Jos atsidasavimas menui kažkuo primena talentingos prieškarinio lietuvių grafikos Marcės Katiliūtės gyvenimo credo: „Norėjau, noriu ir visada norėsiu kurti...“ Knygoje dominuoja keletas skyrių: tapybos, tekstilės, grafikos analizė, biografiniai duomenys, ikonografinė medžiaga ir kūrinių reprodukcijos, parodų savadas, mecenatinės J. Monkutės-Marks veiklos apžvalga, autentiški dailininkės prisiminimai ir kūrybos komentarai. Leidinį papildė Viktorijos Matrangos vertimai anglų kalba, Juozo Prunskio, Chip Magnuso, Cara Glatt, Kris Torkelson

Monografiją pristatant M. Žilinsko galerijoje, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius O. Daugelis ir J. Monkutė Marks.

straipsniai Amerikos spaudoje. Vaizdžiai J. Monkutės-Marks kūrybos takais keliauja Danas Lapkus: „Dailininkė nepasiduoda jokiai tautiniam ar istoriniam sentimentui — jai svarbu amžinieji jausmai ir pojūčiai, neįkintamos gyvenimo tiesos. Todėl J. Monkutės-Marks mene vienodai prasmingi Snibeldos salos, Mičigano ežero pakrantės ar Amazonės džiunglių motyvai, vienodai įdomūs Afrikos, Pietų Amerikos ar Skandinavijos liaudies meno simboliai. Net ir savo pačios dramatiška gyvenimo istoriją menininkė interpretuoja kūryboje tartum iš šalies, su švelniu humoru, neužgožiančiu beveik kiekviename darbe juntamo, kiekvienam žmogui nesvetimo paslėpto tragizmo“.

Savo stiliaus keliu

Lietuvos žiūrovams J. Monkutės-Marks kūryba sudomina pasaulinių kultūrų pažinimo, liaudies kūrybos potencialo ir avangardistinių išraiškų sintezės dvasia. „Janinos Marks tapyba yra įdomus ir malonus 'folk' ir 'pop' mišinys. Darbai švyti nūdienos šviežumu, o jų stilijui ir naudojamuose įvaizdžiuose matoma subtili jungtis su senovės liaudies meno tradicijomis“, — rašo profesorius Don Baum. Ankstyviejiems jos tapybos darbams įtaką darė Leonas Golubas, Seymour Rossofsky „Art Brut“ dailininkų grupė. Nemaža darbų autorė sukūrė popmeno linkme. Šio meno tradicijas sėkmingai vystė Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Robert Rauschenberg, sutelkę dėmesį į reklamą atributiką, kasdieniuose reikiuose ieškodami meno išraiškos galimybių. „Dailės pasaulyje įsigalėjus popmenui, man patiko, kaip jie sarkastiškai, su humoru vaizduoja kasdieninį gyvenimą ir to laiko komercines ikonas paverčia meno objektu“, — aiškina knygoje J. Monkutė Marks. Tačiau dailininkė nesistengia žengti pramintais dailės takais. Ji meistriškai formuoja savo stilių, kuriame atsispindi sugestyvūs realybės vaizdai, groteskiškas ar lyriškas požiūris, tarsi iš vidaus pulsuoją nuolat besikeičiantys motyvų kontrastai, išraiškos elementų ritmika. Lyginant su Lietuvoje kuriančių dailininkų darbais J. Monkutė-Marks disponuoja ypatingu dekoratyvumo pojūčiu. Ji dažnai naudoja kosmogramas, simbolius, astrališkus, semantinius ženklus. Pietų Amerikos, indų, serbų, persų kraštų ornamentiką, precizišką mandalos konstrukciją, lietuvių tautodailės ar mitologijos elementus. Darbuose nėra viena reikšmių motyvų — ją domina ir intravertiškas asmenybės pasaulis, ir globalinės temos.

Chrestomatinės žinios iš tekstilinės patirties

Išėjusi „vienos dimensijos“ tapybą ir jausdama, kad kai kurie darbai virsta „kilimų projektais“, J. Monkutė-Marks grįžta prie tekstilės. Knygoje — tai vienas įdomiausių skyrių. Tiek pradėdantis, tiek profesionalas čia ras daug naudingos ir įdomios medžiagos, mielai keliaus autorės prisiminimų vingiais ir kūrybinės patirties takais. „Mane užburė pats audimo procesas, — pasakoja dailininkė, — tai kruopštus ir daug laiko užimantis darbas, bet jaučiau, man tinkamas. Esu laiminga, galėdama siūlais išreikšti džiaugsmą, skausmą ir dalelę savęs. Audimas man tapo kalba, kuria pasakoju apie jūrą, žemę, saulės tekėjimą, kasdienybę ir svajones“. Nuosekliai dailininkė aiškina ir apie tekstilės kūrimo technikas: „Kilimus audžiu La Clerce kanadiškom staklėmis, labai panašiomis į lietuvių turėtas stakles. Užmetimas dvynytis. Šaudyklės nevartuju. Viską išrenku pirštais ir užkišu siūlus, sunertus ant rankų, ir vadinamąsias plaštakes. Pasi-darau mažą piešinį ir, žiūrėdama į jį, tiesiai braižau ant nyčių su 'magic marker' rašalu arba prisegu projekta prie volelio...“ Dailininkė prisimena, jog jai atvykus į Ameriką, tekstilė nebuvo populiari. Panaši situacija buvo ir Lietuvoje. Nuo seno audimu garsėjanti Lietuva neturėjo gilesnių gobeleno kūrimo tradicijų. Koreličiuose, Nesvyziuje XVII-XVIII a. veikė ke-

Rašytoja Dalia Janavičius.

Australijos lietuvių rašytojos debiutas Lietuvoje

Šią vasarą Vilniuje viešėjo dar mažai Lietuvoje žinoma, bet Vakarų pasaulyje pasireiškianti, jaunosios lietuvių egzilio kartos rašytoja-prozininkė Dalia Janavičius, kurianti anglų kalba. Ji yra parašiusi ir skaitytojų dėmesio susilaukusį romaną *The Concrete Shell* (Betono kriauklė). 1997 metais Anglijoje ji išleido „Minerva Press“. Šios knygos vertimas į lietuvių kalbą išeivijos Vilniaus leidyklai „Vaga“.

Gimusi Australijoje, Sydney, D. Janavičius 1987 m. baigė šio miesto universitetą, paskui dirbo administracinį darbą keliose Australijos universitetuose, buvo juridinės firmos sekretorė. Porą metų pagal sutartį ji dėstė anglų kalbą Lenkijoje, o dabar dirba mokytoja Sydney.

Siemtinė D. Janavičius viešnagė Vilniuje, kur ji aplanko kone kasmet čia ilgesniam laikui apsistojusią savo mamą poetę Aldoną Veščionaitę-Janavičienę, kone sutapo su pirmuoju lietuvių kalba jauno ir gabaus vertėjo Sauliaus Repečkos išversto apsakymo *Bjaurus paveikslas* pasirodymu populiariame kul-

lios gobeleno dirbtuvės, tačiau gobelenai daržiausiai buvo užsakomi užsienio manufaktūrose. Profesionalioji dailioji tekstilė pradėjo gyvuoti po 1940 m., Kauno meno mokykloje atidarius kilimų studiją. Po karo ši darba tęsė Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutas vėliau — Valstybinis dailės institutas Vilniuje. Išeivijos dailininkai tekstilės įgūdžius ugdė V. K. Jonyno Freiburge įkurtoje meno ir amatų mokykloje.

Nepaprastas dailininkės darbštumas, inteligencija, vaizdžiai išsakytos mintys įkvėpė ne vieną, į susitikimą atėjusį, lankytoją. Liko išpušis, kad bendrauta su dailininke *par excellence*. Nėra abejonės, kad J. Monkutei-Marks skirta monografija prasmingai įsikompounuos tarp Lietuvoje jau išleistų knygų apie M. B. Stankūniene, V. Petravičių, V. Igną, V. K. Jonyną ir kitus.

Vida Mažrimienė

tūriniame žurnale *Kultūros barai* 6 numeryje. Viešėdama Vilniuje, D. Janavičius užsiminė, kad dabar rašanti apsakymų ciklą, o, ji baigusi, tikisi išleisti atskira knyga. Žurnale išspausdintas apsakymas — vienas šio ciklo D. Janavičius kūrinių.

Ne tik aš, bet ir kiti minėto žurnalo skaitytojai su įdomumu perskaitė ir aptarė šios jaunos egzilio prozininkės apsakymą *Bjaurus paveikslas*. Mano galva, iš kitų lietuvių rašytojų apsakymų jis išsiskiria ne tik savo turiniu, bet ir formos originalumu bei šviežumu. Siužetas, atrodo, paprastas, bet intriguojantis, gerai, meistriškai parašytas, čia neįprastu būdu atskleistas veikėjo charakteris. Vienišius investicijų konsultantas Rolandas, galerijoje nusipirko abejotinos vertės paveikslą, vaizduojantį dvi nuogas belytes figūras, šokančias, kaip jam atrodė, ant smėlio kopų. Tam tikroje šviesoje atrodė, kad tos figūros šoka tiesiai ant stalo. Atsisėdęs prie stalo šalia šokančių nuogalių, Rolando svečiai susiraukdavo ir apie paveikslą negalėdavo pasakyti nieko gero, o motinai jis atrodė siaubingai ir prie stalo ji sėdėdavo su paveikslu nusišukusi. Bet net pačiam šeiminiui sukėlė nerimą ir siaubą, kai pamatė, jog, rodos, tiesiai, tvarkingai pakabintas paveikslas, kažkokios paslaptingos, mistinės jėgos veikiamas, vis geroai pakrypsta į šoną. Tik po ilgų stebėjimų ir nerimų, Rolandas pagaliau patyrė, kad, niekam nematant, ant paveikslu stryktelėdavo pro pravertą langą karts nuo karto įlindusi mitri kiemo katė. Jai liuktelėjus ant paveikslu, jis negalėjo nepakrypti.

Apsakymą *Bjaurus paveikslas* perskaitė vasarą Vilniuje pabuvojus literatūros kritikas Kęstutis Keblys. Jo nuomone, pasakojimas tikrai sklandus, be pigių padailinimų, jame nėra daug literatūriškumo. Intriguojanti mįslė — kodėl tas sienos pakabintas paveikslas vis pakrypėdavo. Pasak K. Keblio, *Kultūros barai* nepadarė sarmatos išspausdinę šį tikrai įdomų ir intriguojantį D. Janavičius apsakymą.

Tiek literatūros kritiko, tiek kitų skaitytojų nuomone, D.

Janavičius proza savo gyvumu, skaidria, dargi su lengvo humoro nuotaika, išsiskiria iš tradicinio lietuvių apsakymo, kur dažnai kartojasi vidinė savigrauža, pasireiškia perdėm ryškus, daugiau poezijai būdingas, lyriškumas. Pasak kultūros filosofo R. Tamošaičio, mūsų prozininkai savo kūriniuose nepasakoja, kas dedasi aplink mus, o tik rauda vidines raudas. Pritardamas R. Tamošaičiui, K. Keblys teigė, kad mūsų dabartinė proza lyg ir pavargusi, ir mes esam pavargę nuo savo prozos. Kitaip, šviesesnėmis, įvairesnėmis spalvomis dvelkia D. Janavičiaus apsakymas. Jis rodo, kad ir mūsų smulkiosios prozos autoriai savo kūriniuose galėtų išreikšti naujas patirtis, suprasti ir pavaizduoti, kas vyksta aplink, įveikti uždarumą, intravertiškumą — padidėjusį dėmesį sau, abejingumą aplinkai ir praktinei veiklai.

K. Keblys taip pat pastebėjo apsakyme *Bjaurus paveikslas* gan ryškų, įtaigiai panaudotą mistikos atspalvį, kas gan reta lietuviškame apsakyme. Čia D. Janavičius prozą galima palyginti su pagarsėjusiu Lotynų Amerikos rašytoju G. G. Marquez, Vakarų literatūroje paskleidusiu magišką dvelksmą, magišką realizmą.

Tik, K. Keblio nuomone, tą įdomų, intriguojantį magiško dvelksmą apsakymo *Bjaurus paveikslas* autorė lyg ir nubraukia patoje jo pabaigoje (paaiškėja, kad dėl paslaptingo paveikslu pakrypimo kaltos ne neišaiškintos jėgos, o paprasčiausia katė). Vis dėlto, lietuvių kalba pasirodė D. Janavičius (Janavičienės) apsakymas įlieja naujos, gyvesnės šviesos ir mūsų apsakymo kraštą. Nejučiomis pagalvoji, kad literatūrinį talentą jauniausioji duktė Dalia paveldėjo iš savo tėvų. Juk D. Janavičius Vytas Janavičius (1924-1995), gyvendamas egzilyje, toli nuo tėvynės, tame pat Sydney, parašė kritikos ir skaitytojų gerai įvertintus romanus *Pakiliui į Atenas* ir *Nykčio užrašai*, o motina Aldona Veščionaitė-Janavičienė — poetė, jau išleido tris poezijos knygas.

Algimantas A. Naujokaitis

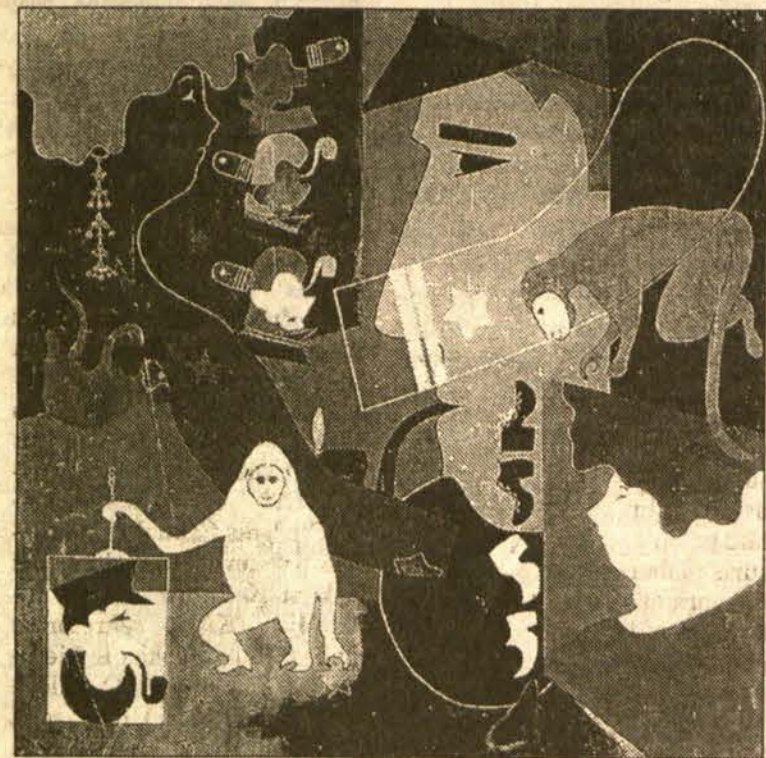
ATSIŪSTA PAMINĖTI

Nijolė Jankutė. *Vasara iš-eina*. Eilėraščių rinktinė. Vilnius ir iliustracijos Dailės Sodeikienės. Išleido Vaidos fondas, spausdino *Draugo* spaustuve Čikagoje.

Knygelė labai patraukli, eilėraščiai sklandūs ir lyriški, iš dalies tradicinio rimavimo. Autorė nesigauja naujųjų ir dirbtinių priemonių savo jausmams išsakyti. Nors Nijolė Jankutė skaitytojams labiau pažįstama kaip talentinga prozininkė, išleidusi keletą knygų suaugusiems skaitytojams ir taip pat vaikams (*Zebriuko nuotykių miške*, *Danutė stovyklauja*, *Kaip Algiukas vėjo ieškojo*, *Šamo ežero sekliai*, *Kelionė į septintą stotį*, *Nuo devynių iki pirmos*), bet retkarčiais pradiugina ir savo šviesios optimistiškos poezijos posmais. Viena populiariausių jos knygų buvo kelionių aprašymai — *Atvirukai*, už kurių autorė laimėjo

1999 m. Lietuvių rašytojų draugijos premiją (išleistas dvi šios knygos laidos).

Eilėraščių rinktinė *Vasara iš-eina* turi 55 puslapius, kuriuose išspausdinta netoli 30 ilgesnių ir trumpesnių eilėraščių.

Janina Monkutė Marks. „Kapitonas ir beždžionė“. 1964.